

Staré ekologické zátěže v České republice

Obecně je nutné konstatovat, že v ČR neexistuje právní úprava, která by řešila staré ekologické zátěže komplexním způsobem. V působnosti MŽP, prostřednictvím odboru ekologických škod (dále OEŠ), je systematicky řešeno několik oblastí starých ekologických zátěží, jak je podrobně uvedeno v dalším textu. MŽP není odborným garantem likvidace všech zátěží, které jsou nyní v majetku státu nebo podléhají jeho kompetenci. Např. náprava ekologických škod způsobených činnostmi Armády ČR spadá pod Ministerstvo obrany, Ministerstvo pro místní rozvoj řeší staré ekologické zátěže po zbytkových státních podnicích (např. bývalé okresní podniky služeb aj.). Nezávislé je rovněž odstraňování starých ekologických zátěží soukromými subjekty.

1. Odstraňování starých zátěží v rámci procesu privatizace

Základními materiály, kterými se řídí odstraňování starých ekologických zátěží v procesu privatizace jsou: novela zákona č. 92/1991 Sb., o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby, ve znění pozdějších předpisů; zákon č. 171/1991 Sb., o působnosti orgánů ČR ve věcech převodu majetku státu na jiné osoby a o Fondu národního majetku ČR, ve znění pozdějších předpisů; usnesení vlády č. 212/1997 o zásadách postupu při privatizaci podle zákona č. 92/1991 Sb., a zákona č. 171/1991 Sb., které nahradilo dřívější usnesení vlády č. 568/1993, 393/1994, 178/1995, 773/1995 a 20/1997; usnesení vlády ze dne 10. ledna 2001 č. 51, které obsahuje přílohu s názvem Zásady vypořádání ekologických závazků vzniklých při privatizaci.

Proces vlastního odstranění ekologických závad zajišťuje vždy FNM ČR, který je metodicky řízen Ministerstvem financí, za účasti Ministerstva životního prostředí, které je v procesu odborným garantem. Neopominutelná je i role nabyvatele privatizovaného majetku.

Prvním krokem v celém procesu je vypracování ekologického auditu nabyvatelem privatizovaného majetku v souladu se zákonem č. 92/1991 Sb. Audit je podkladem pro jednání Vlády ČR, která může svým usnesením vydat souhlas k uzavření Ekologické smlouvy mezi nabyvatelem a FNM ČR, v níž se FNM ČR zavazuje k úhradě nákladů vynaložených na vypořádání ekologických závazků, a to maximálně do výše kupní ceny privatizovaného majetku, nebo u akciových společností do výše kmenového jmění společnosti. Usnesení vlády č. 51/2001 upravuje výši garanci v již uzavřených ekologických smlouvách dodatkem smlouvy tak, aby odpovídala předpokládaným nákladům na celý sanační zásah, a to zpravidla po realizaci první etapy sanace. Výše upravené garance bude vycházet z rozpočtu realizačního projektu nápravných opatření, ke které bude pro případ nových zjištění v pozdějších etapách sanace zakalkulována rezerva, která bude činit maximálně 30 %.

FNM ČR se v ekologické smlouvě zavazuje, že uhradí účelně vynaložené náklady na splnění ekologických závazků. Náklady na vypořádání ekologických závazků zahrnují náklady na průzkumy ekologické závady, analýzy rizik a její aktualizace, projekt a realizaci nápravných opatření i činnost odborného dohledu při nápravě ekologických závad. Odborným dohledem se zde rozumí i přezkoumání věcného rozsahu staré ekologické závady, výsledků průzkumů i analýz rizik, a to na základě žádosti FNM ČR nebo MŽP. V případě, kdy nápravná opatření vyžadují použití dosud neověřených technologických postupů, lze hradit i náklady na úhradu pilotního ověření nové technologie.

Nezbytnou podmínkou k úhradě nákladů na odstranění

ekologických závad po uzavření ekologické smlouvy je **správní rozhodnutí** vycházející z analýzy rizik. Orgánem státní správy, který rozhodnutí vydává, je zpravidla Česká inspekce životního prostředí.

Ekologická smlouva může být ukončena na základě splnění podmínek uložených v rozhodnutí příslušného orgánu státní správy, zpravidla ČIŽP. Splnění podmínek bude protokolárně osvědčeno tím orgánem státní správy, který rozhodnutí o nápravném opatření vydal, a to na základě závěrečné zprávy o plnění realizačního projektu nápravných opatření. Závěrečná zpráva musí obsahovat vyhodnocení zbytkových ekologických rizik. Sepsání protokolu o ukončení ekologické smlouvy předchází společné jednání na závěrečném kontrolním dnu. Podrobnosti procesu odstraňování starých ekologických závad je upraven Směrnicí FNM ČR a MŽP pro přípravu a realizaci zakázek řešících ekologické závazky při privatizaci č. 3 /2004.

Usnesení vlády č. 51/2001 umožňuje nově řešit i případy, kdy privatizační projekt byl předložen do 1. 3. 1992 a jeho součástí nebyl ekologický audit posouzený MŽP. V tomto případě je možné požádat vládu o uzavření smlouvy i po realizaci rozhodnutí o privatizaci, přičemž uzavření smlouvy je možné pouze v případě velmi závažné ekologické závady prokazatelně vzniklé před privatizací, zejména takové, která ohrožuje zdroj pitné vody pro hromadné zásobování obyvatel. Nutnou podmínkou pro schválení je předložení analýzy rizika, zpracované na náklady žadatele a doporučující stanovisko MŽP. V současné době byl po doporučení MŽP usnesením vlády č. 253 + P ze 17. 3. 2004 odsouhlasen podpis ekologických smluv u lokalit Chirana, a.s. v Praze a Eutech, a. s. ve Šternberku na Moravě.

Od r. 1991 bylo k 31. 7. 2004 uzavřeno celkem 273 ekologických smluv. Ukončeno bylo 60 ekologických smluv, od 8 ekologických smluv bylo odstoupeno. Na vypořádání ekologických závazků vzniklých před privatizací bylo k stejnému datu vynaloženo 20 370,25 mil. Kč.

Specifické postavení má sanace lokalit po těžbě a úpravě uranu a sanace lokalit znečištěných radionuklidy. Sanace lokalit po bývalé těžbě a úpravě uranu, kterou provádí DIAMO s.p. a odštěpné závody SUL Příbram a GEAM D. Rožinka je hrazena ze zvláštní kapitoly státního rozpočtu vedené u MPO. Sanace se provádí dle § 32a zákona č. 44/1988 Sb., v posledním znění (horní zákon) jako sanace důsledků hornické činnosti. Je prováděna na základě vládní schválených technických plánů likvidace a na MŽP je v kompetenci odboru geologie, ochrany vod a odboru ekologických škod. Důležitým státním orgánem při všech řízeních je Státní úřad pro jadernou bezpečnost dle zákona č. 18/1997 Sb. (atomový zákon). Činnost OEŠ v této oblasti je představována odborným dohledem nad sanacemi ekologických škod po těžbě a úpravě uranu (Sanace odkaliště CHÚ Stráž pod Ralskem – DIAMO, s.p.; Sanace a rekultivace odkaliště Dolní Rožinka – DIAMO, s.p.; Mydlovary – DIAMO, s.p. SUL Příbram (odkaliště a areál); Chodová Planá – překladiště uranové rudy – DIAMO, s.p. SUL Příbram; ÚJV Řež, a.s. – sanace vybraných ekologických škod dle rozhodnutí SÚJB). Zástupci OEŠ se dále účastní vodo hospodářských řízení v souvislosti se sanací odkališť na těchto lokalitách a zajišťují odborný dohled nad jejich sanací a rekultivací.

2. Odstraňování škod způsobených Sovětskou armádou

V únoru 1990 byla podepsána dohoda o odchodu sovětských vojsk a byla zřízena funkce vládního zmocněnce pro záležitosti odchodu sovětských vojsk z území ČSFR. Poslední vlak se sovětskými vojáky a vojenskou technikou vyjel z Milovic v červnu 1991. V září 1991 vláda ČSFR rozhodla usnesením č. 577/1991 o zřízení Úřadu pro řešení důsledků pobytu sovětských vojsk na území ČSFR. Do působnosti tohoto úřadu patřily činnosti jako hydrogeologický průzkum a sanační práce, demolice havarijních objektů, náhrada škod fyzickým a právnickým osobám, převzetí objektů a finančních prostředků od sovětské strany apod. V témž roce však Úřadem byla přijata nulová varianta ve vyrovnání pohledávek a závazků se sovětskou stranou, čímž odpadl finanční zdroj prostředků na sanaci ze sovětské strany. V listopadu 1992 zmíněný Úřad ukončil v souvislosti s ukončením federace České a Slovenské republiky svoji činnost a agenda sanací lokalit, kde pobývala Sovětská armáda, byla předána Ministerstvu životního prostředí. Převod činnosti a kompetencí souvisejících se sanacemi potvrdilo usnesení vlády ČR č. 2 ze dne 6. ledna 1993, přičemž zabezpečení sanačních prací v lokalitách v působnosti České armády bylo ponecháno v kompetenci Ministerstva obrany.

Sanace bývalých základen po Sovětské armádě je financována ze státního rozpočtu z kapitoly 315, program odstraňování škod po Sovětské armádě. Od začátku sanačních prací v r. 1991 bylo do konce r. 2003 vyčerpáno 1 191,9 mil. Kč, do plánovaného ukončení v r. 2012 se předpokládá vynaložení dalších cca 250 mil. Kč. Prostředky z rozpočtu MŽP na jednotlivé roky na financování nápravy ekologických škod po Sovětské armádě jsou poskytovány na základě „Zásad“ jež jsou aktualizovány dle potřeb MŽP, nálezu NKÚ apod.

OEŠ řídí celý proces posuzování a nápravu starých ekologických škod na lokalitách opuštěných Sovětskou armádou na území ČR. Zadává veřejné zakázky na analýzu rizika jednotlivých lokalit, na zhotovitele sanačních prací a zhotovitele supervize. Zabezpečuje uzavírání komisio-nářských smluv a smluv s dodavateli sanačních a supervizních prací, resp. jejich dodatků na jednotlivé roky. Před uvolněním finančních prostředků z rozpočtu MŽP kontroluje správnost předkládaných faktur. V případě potřeby zajišťuje kontrolu poskytnutých finančních prostředků na sanaci škod po Sovětské armádě u jejich příjemců. Nejméně 1 krát za dva měsíce OEŠ svolává na jednotlivých lokalitách kontrolní dny, vyjadřuje se k etapovým a ročním zprávám a závěrečným zprávám o provedené sanaci

včetne postsanačného monitoringu. OEŠ zabezpečuje spoluprácu s ministerstvom, s orgánmi krajů, mestskými úradmi a orgánmi obcí pri všetkých záležitostiach, ktoré sa týkajú nápravy ekologických škod na horninovom prostredí a podzemných vodách spôsobených pobytom bývalé Sovietskej armády v ČR. Sovietska armáda využívala v Českej republike 73 rôznych veľkých lokalít. Průzkumom bylo zjištěno, že zhruba u 60 lokalit je rozsah ekologických škod významný. Celkové množství kontaminované zeminy bylo odhadnuto na 1, 24 mil. m³. Hlavním ekologickým poškozením v bývalých vojenských lokalitách je znečištění podzemních vod. Hlavními kontaminanty jsou ropné uhlovodíky, chlorovaná uhlovodíky, ale také polychlorované bifenylly, těžké kovy a další toxické látky.

Od r. 1991 byly sanační práce postupně zahájeny v nejvíce postižených lokalitách, takže k dnešnímu dni na většině lokalit již nezbytná sanace proběhla. V r. 2003 pokračovala sanace lokalit po Sovětské armádě na pěti lokalitách: Hradčany, Milovice – Boží Dar, Milovice – tábor, Všejanya – les a Luštěnice. Na sanaci lokality Kuřívody byla vyhlášena veřejná obchodní soutěž. Vzhledem k jejímu ukončení v listopadu 2003 nebyla z přiděleného rozpočtu čerpána plánovaná částka ve výši 3 mil. Kč. Takto získané úspory v rozpočtu OEŠ umožnily zadání veřejných zakázek na sanaci jímky na lokalitě Vysoké Mýto, na zhotovení analýz rizika na lokalitách skládky v Rokytnici a v prostoru bývalých kasáren po SA v Bruntále. Na území bývalého prostoru Mladá bylo realizováno doplňkové průzkumné monitorovací sledování jakosti podzemních vod a inventarizace vrtů. Z úspor na sanaci lokality Milovice-tábor byla zrealizována sanace nádrží PHM na dílčí lokalitě Armádní ul.

V r. 2003 bylo ze zemin a podzemních vod celkem odstraněno cca 414,6 t ropných uhlovodíků a 374 kg chlorovaných uhlovodíků. V r. 2004 budou probíhat sanační práce na šesti lokalitách, tedy Hradčany, Milovice – Boží Dar, Milovice – tábor, Všejanya – les, Luštěnice a Kuřívody. Eventuelní nápravná opatření na některých nově zafazovaných lokalitách budou prováděna dle možnosti přidělených finančních prostředků.

3. Staré ekologické záležitosti řešené dle zákona č. 254/2001 Sb.

MŽP, kromě sanací probíhajících v privatizovaných podnicích na základě ekologických smluv a sanací lokalit po Sovětské armádě, řešilo, v roce 2003 posuzovalo a odborně dohlíželo i na další problematické kauzy, kde vzhledem k rozsahu a charakteru kontaminace hrozilo závažné ohrožení nebo znečištění povrchových nebo podzemních vod, a tudíž i nebezpečí z prodlení, pokud by se lokalita nesanovala. Popisovaná povinnost vznikla novelizací zákona 254/2001 Sb. o vodách, když pro rok 2003 bylo znění odstavce 4 § 42 tohoto zákona novelizováno zákonem č. 320/2002 Sb., o změně a zrušení některých zákonů v souvislosti s ukončením činnosti okresních úřadů. Povinnost financovat práce uvedené v odst. 4 byla přenesena na ústřední vodoprávní úřad, kterým bylo dle § 108 odst. 2 tohoto zákona MŽP. Tato novela zákona nabyla účinnosti dnem 1. 1. 2003.

Lokality, kde v r. 2003 zajišťovalo nápravná opatření MŽP lze rozdělit do několika skupin:

a) převzaté závazky, které byly řešeny a financovány bývalými okresními úřady – jednalo se o lokality KOVO Bzenec a Bor u Skutče, což jsou závažné sanace dlouhodobých havárií na podzemních vodách, u nichž bylo nezbytné kontinuálně pokračovat, neboť v opačném případě by došlo k znehodnocení již realizovaných protihavarijních prací. Další lokalitou byl Agrolip Louka, kde bylo požadováno realizovat monitoring po sanaci záležitosti. Všechny tyto lokality byly okresními úřady předány na MŽP koncem roku 2002,

b) řešení starších a aktuálních podnětů okresních resp.

krajských úřadů, které mělo OEŠ MŽP k dispozici nebo které byly během roku 2003 na MŽP předány - v tomto případě se u 11 lokalit jednalo o záležitosti hydrogeologického průzkumu a zpracování analýz rizika, u 2 lokalit byla realizována protihavarijní opatření směřovaná k zamezení dlouhodobé havárie na podzemních, resp. povrchových vodách, c) okamžité havárie.

Z celkové částky 56 mil Kč vyhrazené k těmto účelům bylo na výše uvedené práce vynaloženo 52 610 943,15 Kč včetně DPH. Poslední novela zákona 254/2001 Sb., o vodách (zákon č. 20/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů) převedla povinnost řešení havarijních stavů na vodách do pravomoci jednotlivých krajů, které mají povinnost k tomuto účelu v rámci svého rozpočtu zříditi zvláštní účet ročně doplňovaný do výše 10 000 000 Kč.

4. Staré ekologické záležitosti řešené na základě usnesení vlády

Vláda ČR k tomuto způsobu řešení přistupuje výjimečně, pouze u velmi závažných havárií, které dlouhodobě a významně ohrožují zdroje pitné vody nebo způsobují šíření obzvlášť nebezpečných látek. Např. dle UV č. 509/2002 byla v roce 2003 realizována bezodkladná opatření na odstranění havarijní kontaminace PCB v prostoru a okolí bývalé obalovny živičných směsí společnosti Strabag v Milevsku. Na řešení této problematiky spolupracuje MŽP s Jihočeským krajem. S Pardubickým krajem je řešena dle UV č. 551/2002 stará ekologická záležitost masivní kontaminace CIU v podzemních vodách Bor u Skutče.

5. Revitalizace oblastí, narušených těžbou hnědého a černého uhlí

1) Vláda ČR schválila svým usnesením č. 446 ze dne 29. 4. 2002 ustanovení a složení mezirezortní komise (jako vrcholného řídicího a koordinačního orgánu) k řešení ekologických škod vzniklých před privatizací hnědouhelných těžebních společností v Ústeckém a Karlovarském kraji. Za MŽP je členem této mezirezortní komise náměstkyně ministryně Ing. Ivana Jirásková (zástupcem člena je Ing. Jaroslav Zima, ředitel odboru ekologických škod). K 22. 9. 2004 proběhlo 14 jednání této mezirezortní komise a projednávány tématy dosud byly mj. postup realizace jednotlivých projektů na odstraňování ekologických škod a revitalizace krajiny, zadávání veřejných zakázek (zadavatel FNM ČR), dle směrnice pro proces odstraňování ekologických škod vzniklých po těžbě hnědého uhlí.

2) Postup prací na zmírnění dopadů ukončení těžby uhlí v kladenském regionu vychází z usnesení vlády č. 552 (včetně příloh) z 4. června 2003. Postupně mají být na řešení ekologických záležitostí a revitalizace území v případě a) hlusinových odvalů 908,0 mil Kč a b) povrchových prostorů dolů 269,0 mil Kč. Celkem vláda schválila částku 1 177,0 mil Kč. Mezirezortní komise k řešení této problematiky měla zatím 4 jednání. Za MŽP je členem této mezirezortní komise RNDr. Richard Přibyl, pracovník odboru ekologických škod. Komise řeší problematiku sanace hořících odvalů „Tuchlovice“ a „Schoeller“.

Pro získání informací o starých ekologických záležitostech jsou k dispozici 2 informační zdroje: Systém evidence starých ekologických záležitostí (SESEZ) a Regionální seznamy priorit pro odstraňování starých ekologických záležitostí. SESEZ je založen na projektech MŽP č. PPŽP/550/3/96, PPŽP/550/3/97, VaV/530/2/98 a VaV/730/1/01. Výsledným produktem je program, který ovládá data-

bázi údajů o zátěži v ŽP a propojuje prostředí databáze s mapovým prostředím (GIS). Systém tak umožňuje vést systematicky údaje k místům na zemském povrchu, která nějakým způsobem působí negativně na životní prostředí. Od roku 2000 je tato databáze součástí Hydroekologického informačního systému Výzkumného ústavu vodohospodářského T.G.M. (HEIS VÚV) a od konce roku 2003 je rovněž součástí Jednotného informačního systému ŽP pod názvem Systém evidence zátěží životního prostředí.

Databáze je státní správě a široké veřejnosti prezentována na 2 místech: oficiálně je zveřejněna na *Bráně informací o životním prostředí, MAPY* v rámci integrované databáze <http://.map.env.cz>. Pracovní verze této webové aplikace, která obsahuje aktuálnější data, ale může na ní docházet k poruchám, je přístupná na adrese správce databáze, VÚV T.G.M. http://prgmap.vuv.cz/website/vuv/index_sez.php. Databáze je naplňována a aktualizována několika cestami: 1. Přímým plněním, resp. přímou anotací záznamů ze zpráv archivu odboru ekologických škod. 2. Externím plněním: pořizování záznamů do databáze SESEZ je jednou ze smluvních povinností firem, které sanují na lokalitách bývalých základen Sovětské armády; ze společné Směrnice FNM ČR a MŽP č. 2/2003 vyplývá stejná povinnost rovněž pro všechny dodavatele průzkumných, sanačních a supervizních prací hrazených z prostředků FNM ČR.

Priority

V roce 1999 bylo zahájeno sestavování seznamu prioritních ekologických problémů (ve vztahu k ekologickým zátěžím horninového prostředí a podzemních vod) jednotlivých regionů. Byl vypracováván ve spolupráci s příslušnými inspektoráty ČIŽP a Okresními úřady. První verze seznamu byla zveřejněna v roce 2000. Tento celostátně vypracovaný seznam je využíván MŽP a Fondem národního majetku, který by na jeho základě dle usnesení vlády č. 51/2001 měl přistupovat k likvidaci starých zátěží dle významnosti znečištění. Aktualizace seznamu proběhla k 30. 10. 2002. Jeho plná verze je k dispozici na webovské stránce OEŠ ke stažení. Nyní probíhá aktualizace tohoto seznamu.

Aktualizace Metodického pokynu MŽP

Základním normativním nástrojem je Metodický pokyn MŽP k zajištění procesu nápravy starých ekologických škod z r. 1996, který stanovuje kritéria pro posuzování závažnosti znečištění zemin a podzemní vody a stanovuje postup zpracování analýz rizika. V r. 2002 byl zadán projekt VaV, jehož výstupy budou po dopracování a veřejné oponentuře sloužit k novelizaci tohoto MP. V současné době probíhá jeho dokončování.

Ing. Jaroslav Zima, RNDr. Pavla Kačabová,
RNDr. Jan Gruntorád, CSc.
MŽP ČR

